

KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE

doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.

Moyzesova 9, 040 59 Košice

tel.: +421 55 234 7194; mob.: +421 940 607 616

e-mail: vladimir.lichner@upjs.sk

OPONENTSKÝ POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Názov habilitačnej práce: Sociálna práca s rodinami detí s nariadenou ústavnou starostlivosťou

Autorka habilitačnej práce: PhDr. Katarína Minarovičová, PhD.

Oponent habilitačnej práce: doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.

Sociálna práca s rodinou, jej metódy a techniky, na ktorú je orientovaná posudzovaná habilitačná práca je nespochybniteľne mimoriadne dôležitou súčasťou sociálnej práce, o čom svedčí i vysoké postavenie detí a rodín v rámci tzv. „klientskej pyramídy“ sociálnej práce. Podľa štatistických údajov, počet detí a mladých dospelých umiestnených v Centrách pre deti a rodiny vykazuje medzi jednotlivými rokmi iba mierne variancie, no významným faktom je, že sa zvyšuje počet ukončených pobytov z dôvodu sanácie rodiny, čo zvyšuje relevantnosť a dôležitosť témy predloženej habilitačnej práce.

V tejto súvislosti je však potrebné brať do úvahy, že okrem nariadenej ústavnej starostlivosti sú v Centrách pre deti a rodiny umiestnené aj deti a mladí dospelí na základe rozhodnutia súdu o uložení výchovného opatrenia, neodkladného opatrenia, či na základe dohody. Predložená habilitačná práca sa teda orientuje na jednu konkrétnu formu pobytového opatrenia súdu.

Autorka je aj na základe spôsobu spracovania témy a deklarovaných vlastných pracovných i publikačných skúseností v tejto téme odborníčkou, niektoré vlastné vklady a často i domnienky uvedené v rámci habilitačnej práce sú však z pohľadu oponenta menej relevantné a bolo by vhodné ich prehodnotenie, resp. podloženie relevantnými zdrojmi.

Posúdenie formálnej stránky habilitačnej práce

Predložená habilitačná práca sa formálne skladá zo štyroch kapitol, prvá z nich predstavuje teoretické východiská a ďalšie 3 sa venujú realizovanému výskumu a jeho interpretácii. Autorka v texte habilitačnej práce pracuje najmä s domácimi zdrojmi (podľa zoznamu literatúry použila pri spracovaní 7 zahraničných zdrojov z celkovo 65), čo z pozície oponenta považujem za nedostatok. Už len tým, že samotná nosná téma (napriek názvu práce je ňou podľa môjho názoru stretnutie rodinného kruhu) pochádza zo zahraničnej praxe, bolo určite vhodné priniesť aj tento internacionálny rozmer. V rámci ďalších formálnych náležitostí konštatujem, že najmä v prvej kapitole sa nachádza viacero formálnych a štylistických chýb, text pôsobí nesúrodne, chýba členenie, na mnohých miestach sa odkláňa od štandardov vedeckého štýlu, ktorý by som od tohto typu práce očakával. Autorka z môjho pohľadu nekorektne uvádza zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a pod týmto označením uvádza novelu z roku 2018. Rovnako je časť úvod spracovaná z môjho pohľadu nevhodnou formou a v podstate ponúka objasnenie motivácie a pracovných skúseností autorky, čo je samozrejme, cenné a akceptovateľné ako predhovor, no časť úvod v prácach by mala mať splňať iné štandardy, vhodné by bolo vymedziť napr. aj cieľ práce, čo v celej práci (okrem výskumných cieľov) nenachádzam.

Cieľ habilitačnej práce

V texte habilitačnej práce absentuje jednoznačné vymedzenie cieľa práce. Na s. 33 a 34 sa nachádzajú výskumné ciele, ktoré autorka prostredníctvom kvalitatívne orientovaného výskumu v nasledujúcich častiach (najmä v časti diskusia aj keď by to bolo očakávané skôr od časti interpretácia) objasňuje. Ak by sme tieto ciele považovali za cieľ práce, je nutné konštatovať, že posudzovaná práca nemá vhodne zvolený názov, keďže sa väčšina čiastkových cieľov i výskumných otázok zaoberajú iba jednou metódou (technikou? – vysvetlenie v položenej otázke) a to stretnutím rodinného kruhu. Ak by sa práca orientovala iba na identifikáciu efektivity SRK, tieto ciele by boli relevantné.

Teoretický rámec habilitačnej práce

Teoretický vstup do problematiky autorka ponúka v rámci prvej kapitoly v rozsahu 26 strán. Úroveň vedeckého spracovania tejto časti však nepovažujem za dostatočnú. Autorka otvára množstvo tém, ktoré však spracováva často povrchovo. Prakticky prepája koncepty vlastné sociálnoprávnej ochrane detí, sociálnym službám, teóriám rodinného systému, problémovým rodinám ale i rodinnej terapii, terénnej sociálnej práci a pod. Všetky tieto koncepty sú z hľadiska sociálnej práce s rodinou síce relevantné, ale podľa môjho názoru by si táto časť zaslúžila precíznejšie spracovanie, najmä štruktúrovanie a prepájanie medzi jednotlivými vymedzenými konceptami. Pre ilustráciu uvádzam napr. 2-krát sa vyskytujúci podnadpis týkajúci sa sanácie rodín (raz v časti 1.1 Ústavná starostlivosť a jej úskalia a raz ako samostatná podkapitola 1.4. Obsahovo sa však detailne sanácii nevenuje ani jedna z nich a autorka ponúka vysvetlenie intervencie, rizikovým faktorom kríz v rodine a otvára tému rodinnej terapie podľa Satirovej (ktorá sa rovnako nachádza na inom mieste). Niektoré tvrdenia autorky by si zaslúžili oporu v relevantných zdrojoch, pretože sú založené na rôznych predpokladoch, ktoré nemusia byť vždy relevantné. Napr. v texte prvej kapitoly pri definovaní prípravy profesionálnych rodičov (s. 8) autorka konštatuje nepomer medzi prípravou profesionálnych rodičov a požiadavkami „ktoré sú kladené na odborných zamestnancov, ktorí musia mať nadobudnuté vysokoškolské vzdelanie...“. Považuje autorka profesionálnych rodičov za odborných zamestnancov? Toto tvrdenie nekorešponduje ani s literou zákona ani s realitou v centrách, kedy výkon činností ktoré sú obdobné postaveniu profesionálneho rodiča zabezpečujú vychovávatelia a ďalší zamestnanci. Tu sa však vysokoškolské vzdelanie (najmä pri ďalších zamestnancoch) rovnako nevyžaduje. Rovnako z praxe Centier pre deti a rodiny vybočuje tvrdenie, že počas služby sú prítomní viacerí zamestnanci, čo tak nutne nemusí byť.

Teoretický rámec habilitačnej práce by mal objasniť koncept, ktorý bude ďalej skúmaný vo výskumnej časti, v príp. neexistencie doplnený. Teoretický rámec predstavený v posudzovanej habilitačnej práci však z môjho pohľadu tieto parametre spĺňa nedostatočne.

Zvolené metódy a výsledky habilitačnej práce

Výskumná časť habilitačnej práce je tvorená troma obsažnými kapitolami a autorka ju spracúva v rozsahu 89 strán. Formuluje tri výskumné ciele a k nim prislúchajúce výskumné otázky. Výskum mal kvalitatívny dizajn a autorka volí metódu zakotvenej teórie s realizáciou troch typov kódovania. Jeden z cieľov (C1) je relevantný pre tému práce, no čo sa týka ďalších, autorka akoby predpokladala výsledok, keďže sa týkajú neskôr identifikovanej centrálnej kategórie. Prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov oslovila 11 participantov z 5 rodín, ktoré v minulosti absolvovali stretnutie rodinného kruhu s pozitívnym výsledkom. Z môjho pohľadu je už tento fakt diskutabilný, keďže po deklarováných pozitívnych zmenách, ktoré v rodinách stretnutie rodinného kruhu a jeho príprava priniesli je na otázku „ktoré faktory podporili obnovu funkcií a vzťahov v rodinách“, odpoveď vopred predpokladateľná. Toto konštatujem najmä po zohľadnení tvrdenia, ktoré autorka prináša na s. 39, že „sociálna práca

s rodinou v zmysle jej sanácie nebola v prípade viacerých participantov začatá, pracovníci centier pre deti a rodiny (v tom období detských domovov) prácu s rodinou mali rozvinutú len v oblasti udržiavania kontaktu detí a rodičov“. Zamýšľam sa, ako je teda možné v tomto prípade identifikovať sociálnu prácu s rodinou a jej faktory, keď takúto skúsenosť participant nemali (aj k tomuto faktoru sa vzťahuje poznámka o, z môjho pohľadu nie úplne vhodne zvolenom názve habilitačnej práce).

Napriek počtu participantov vnímam, že do výskumu bolo zapojených v podstate 5 subjektov – rodín. Okrem uvedeného, je možné uvažovať aj o efekte ďalších potenciálnych faktorov keďže od stretnutí rodinného kruhu a deklarovaných zmien uplynul dlhší čas (8 – 16 rokov od návratu detí do biologických rodín). Ďalšou dilemou, nad ktorou po prečítaní uvažujem, je etika realizovaného výskumu. Z textu habilitačnej práce vyplýva, že autorka oslovila participantov, s ktorými má osobnú skúsenosť a podieľala sa na stretnutiach rodinného kruhu. Táto pozícia podľa môjho názoru je však podľa mňa v rozpore s pozíciou výskumníka.

Týmto však nespochybňujem relevantnosť rozhovorov a realizovaného kódovania, uvažujem však o alternatívnych možnostiach interpretácie a o tom, čo mohlo ovplyvniť, či skresliť výsledky, čo autorka v práci nezohľadnila. V tomto prípade by bolo vhodné uvažovať o limitoch realizovaného výskumu a interpretácie, čo taktiež v habilitačnej práci absentuje. Autorka využila otvorené, axiálne a selektívne kódovanie, no samotný proces v habilitačnej práci neuvádza, z textu tretej kapitoly, ktorá začína integratívnym diagramom je možné tento proces čiastočne odvodiť, no v tomto prípade ide iba o domnienky čitateľa. Rovnako by pochopeniu a možno vyvráteniu rôznych pripomienok prospelo, ak by autorka bližšie popísala spôsob realizácie rozhovorov, obdobie ich realizácie, viac by priblížila štruktúru rozhovorov (uvádza príkladom otázky, odpovede však samostatne v rámci interpretácie neprezentuje).

Interpretáciou identifikuje centrálnu kategóriu, sedem ďalších kategórií (predpokladám, že ide o výstup axiálneho kódovania) a k nim prislúchajúce podkategórie (tu zasa predpokladám, že ako výstup otvoreného kódovania). V rámci štandardného spôsobu spracovania metódy zakotvenej teórie, mali by byť ciele výskumu naplnené po takejto interpretácii. Toto však autorka realizuje až v časti „Diskusia“, ktorá je štvrtou kapitolou, kedy prináša ďalšie 3 významové kategórie – pre každý cieľ jednu a prináša ďalšiu interpretáciu, odlišnú od tej, ktorú ponúka v rámci tretej kapitoly (napr. poznanie príčin krízy podľa interpretácie v tretej kapitole je kategóriou patriacou pod stretnutie rodinného kruhu ako centrálnej kategórie, v rámci štvrtej kapitoly sú stretnutie rodinného kruhu a poznanie príčin krízy identifikované ako samostatné faktory). Diskusia v tomto prípade prináša ďalšiu interpretáciu vrátane prepisov vyjadrení participantov a odkláňa sa od štandardov diskusií vo vedeckých prácach kvalitatívneho charakteru, ktoré by mohli svojim spôsobom formovať alebo meniť teoretický rámec aj s identifikáciou ďalších podporujúcich teoretických poznatkov (tie sa síce sporadicky v texte nachádzajú, avšak z pohľadu oponenta by si tvrdenia zaslúžili silnejšiu podporu). Podľa pôvodných autorov metódy zakotvenej teórie ako i podľa neskorších interpretácií, výstupom metódy zakotvenej teórie je vlastne teória založená na rôznych vzťahoch medzi kategóriami. Výstupná teória alebo jej náznaky však v celej práci absentuje.

V rámci časti diskusia autorka prináša i niekoľko kazuistík rodín, s ktorými počas svojej praxe pracovala, bolo by vhodné viac objasniť účel týchto kazuistík, príp. ich viac integrovať do výsledkov.

Prínos habilitačnej práce

Habilitačná práca spracúva primárne tému prínosov stretnutia rodinného kruhu realizovaného v čase realizácie jedným akreditovaným subjektom ako odbornej metódy sociálnej práce s rodinou v krízovej situácii. Prínosy odborných metód práce sú nespochybniteľné a ich široká ponuka prináša efekt pre riešenie rôznych krízových situácií rodín. Tento fakt bol zohľadnený i pri novelizácii zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v roku 2018. Autorka prináša pohľad na prínosy aj prostredníctvom podkapitoly 4.5, ktorú radí do časti

Diskusia, v ktorej uvádza 5 odporúčaní, ktoré dopĺňa komentárom. Tieto odporúčania majú svoju relevantnosť, no chýba im adresnosť konkrétnym subjektom. Nedá sa napr. nesúhlasiť s tvrdením, že rodiny potrebujú promptnejšiu pomoc, no chýba ukotvenie v tom, kto by im túto pomoc mal poskytnúť. Ide o pracovníkov CDR? Alebo iné subjekty SPODaSK? Po stránke praktickej, habilitačná práca prináša množstvo zaujímavých a podnetných informácií, príkladov, skúseností, po stránke vedeckej by bolo vhodné tento rozmer precizovať.

Otázky pre autorku habilitačnej práce

Mohla by autorka objasniť bližšie detaily realizácie výskumu? Kedy boli rozhovory realizované? Realizovala ich autorka sama? Ako boli oslovení participanti?

Mohol výber respondentov ovplyvniť výsledky selektívneho kódovania? Zvažovala autorka aj iné centrálné kategórie?

Čo je výstupom realizovanej výskumnej metódy zakotvenej teórie?

Ako sa odrazila novelizácia zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele na realite poskytovaných služieb v Centrách pre deti a rodiny?

Vníma autorka rozdiely v postupoch sociálnej práce s deťmi a rodinami v prípade rôznych pobytových opatrení súdu?

Ako autorka vníma stretnutie rodinného kruhu v rámci postavenia medzi metódami a technikami sociálnej práce?

Má autorka poznatky o iných odborných metódach (či už realizovaných akreditovanými subjektami alebo CDR), ktoré sú využívané v rámci sanácie rodinného prostredia? S akým efektom sa využívajú?

Záver

Predložená habilitačná práca autorky PhDr. Kataríny Minarovičovej, PhD. spracúva podnetnú tému pre rozvoj teórie a praxe sociálnej práce. Ako oponent vyjadrujem k habilitačnej práci a úrovni spracovania jednotlivých častí viaceré pripomienky, výhrady a otázky, ktoré považujem za zásadné a ktoré by mali byť v rámci obhajoby objasnené.

Habilitačnú prácu z týchto dôvodov odporúčam na obhajobu; udelenie titulu „docentka“ v odbore habilitačného a inauguračného konania Sociálna práca však na základe predloženej práce neodporúčam.

V Košiciach, 19.05.2025

doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.